omandanud ähvardava iseloomu, siis pole asi ometi mitte läinud revolutsiooniliste pööreteni. Siiski näib raad kartusest sellise käsitööliste esiletungi ees nende soove tarvilisel määral olevat silmas pidanud. Igatahes on XVI aastasajal Väikese Gildi mõju Suure Gildi kõrval järjest kasvamas, ent me leiame mitmesuguseil juhtumusil rae esindajate kõrval ka kaupmeeste ja käsitööliste esindajaid. Eriliselt iseloomustavaks näiteks on viimane n. n. Tartu „lepe" 1522. a. (aset leidnud ka juba 1478. a.), mis tehtud rüütelkonna ja linna vahel, kusjuures viimast esindasid rae saadikud ja mõlemate gildide vanemad „mit ihren Weisesten, Beisitzern und allen Brüdern"; „leppe" otstarbeks oli eesõiguslikkude vabaduste ning õiguste alalhoidmine ja kaitsmine piiskopp Blankenfeldi, maaisanda nõudlikkude püüete vastu.

Piiskopp Blankenfeld. Reformatsioon. Õieti on vahekord maaisanda ja linna vahel olnud enamalt jaolt hea. Terava kokkupõrkeni, mis tõsiselt ähvardas linna sõltumatust, läks asi vaid piiskopp Johann Blankenfeldi ajal, kes oli Rooma absolutistlikkude püüete järsemaks esindajaks; kokkupõrge muutis vastolud Roomaga ääretu teravaiks, kaasa mõjudes seega reformatsioonile. Kui juba ta eelkäija Christian Bomhover (1514.—1518. a.) oli riivanud linna õigusi, segades end aktsiisiasjadesse, siis läks Blankenfeld (1518.—1527. a.), hoolimata valitsemisele asumisel antud privileegiumide kinnitamisest, oma püüdes, valitseda piiskopkonda sõltumatu vürstina, võimuideaalide ja valitsemispüüete teostamisteel märksa kaugemale. Peale aktsiisiasjade nõudis ta kaasaotsustamisõigust Suure Gildi põhimääruste muutmisel; ka esitas ta nõudmise edastamise kohta, et apelleerimine Riiga peab lõpetatama, nõudes sellega kohtukorralduse muutmist linna kohtus; siis nõudis ta, et linna kohtuvõimkonnast eraldataks mitte üksi vaimulikud, vaid ka kogu tema õukonna ilmlik personaal, isegi veretõis. Lõppeks nõudis ta toomivärava avamist. Linnuse kõrval asuv toomivärav oli piiskopi meeskonnal ainukeseks läbikäimisvõimaluseks välisilmaga, mida linn ei saanud esialgu kontrollida; kõik teised lossi siirduvad teed viisid ju läbi linna. Kuid linn ei võinud loobuda toomiväravast ja oli omale võitnud maaisandatelt õiguse selle sulgemiseks; millal nimelt, seda me ei tea. Ka Blankenfeldi poolt antud privileegiumis leidusid sellesse puutuvad määrused. On enesest mõistetav, et see linlaste kontroll pidi tunduma piiskopile väljakannatamatuna. Seepärast laskis ta värava avada. Lõppeks tähendasid need Blankenfeldi nõudmised linna õiguste hävitamist. Ta tühistas privileegiumide kinnituse, kuulutas selle olematuks ning iganenuks ja tõrjus järsult tagasi kõik katsed läbirääkimisiks, mida tegi sügavalt pahandatud ning haavatud linn. Tõsi küll, lõppeks jõuti Riia ja Tallinna vahetalitusel 1519. a. juulil kokkuleppeni, seda enam, et rüütelkond, keda ähvardas sama saatus, ei püüdnudki varjata oma poolehoidu ülekohtuse kallaletungi osalisele kogukonnale; kokkuleppes lubati linnale uuesti kõik senised eesõigused. See kokkulepe jäi aga puhtvormiliseks. Konflikt kestis edasi; Blankenfeld ei tahtnud taganeda teelt, millele ta juba korra oli asunud; teiselt poolt tõi evangeeliumiõpetuse levimine esialgselt puhtilmlikku konflikti ka usulise momendi, mille läbi seisukord äärmiselt teravnes.

Reformatsiooniline liikumine omandas Tartus võrreldes sõsarlinnadega hilise, selle eest aga seda järsema ning tormilisema käigu. Et Tartu lepe 1522. a. käsitles vaid politilisi küsimusi, mitte aga usulisi, siis pidi raad, käesoleval korral rüütelkonna poolt üksi jäetud, üürikese tegevuse järele vabastama ametist ja välja saatma Blankenfeldi käsul 1524. a. suve alul Riiast tulnud esimese evangelistliku jutlustaja Hermann Marsowi. Linn jäi alul ilma vaimulikkude talitusteta, mis aina suurendas

Tartu, lk. 37